

HAZRAT FARIDUDDIN ATTOR OBRAZINING SHAKLLANISHI

Buriyeva Shaxnoza Alisher qizi

Termiz, O'zbekiston.

+99894 894 01 19

sh.b.alisherovna@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada tasavvuf allomalari orasida o'zining ilmiy merosi va tasavvuf shayxlari haqidagi asarlari bilan buyuk mavqega ega bo'lgan Fariduddin Attor obrazining yaratilishi haqida so'z yuritilgan bo'lib, mutafakkirning faoliyati va asarlari bilan bog'liq ma'lumotlar tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: nujum, hay'at, tavhid, irfoniy, Kadakon, tafsir, hadis.

XII asrda Osiyoda tasavvufning shakllanishi uni yuksak darjada ma'rifiy dasturga aylantira olgan ilm egalari nomi bilan bog'liqdir. Ulardan biri Nishopurlik Farididdin Attordir. Farididdin Attor o'zining yuksak ilmi va irfoniy hikmatlari bilan tasavvuf olamida beqiyos o'rin egallaydi. O'z davrida va bugungi kunga qadar bu mutafakkirning hayoti va ijod yo'li tadqiq etib kelinmoqda. Shuningdek, tasavvuf allomlarining obraz sifatida shakllanish jarayoni ular haqidagi aniq va asosli ma'lumotlarni ifoda etishi ko'zda tutilsa, Farididdin Attorning tasavvuf olamida tutgan o'rni va asarlarida ilgari surilgan ta'limot u haqida yozilgan asarlar orqali anglashiladi. Farididdin Abuhamid ibni Abubakr Ibrohimi taxminan 1145-yilda Nishopurning Kadakon qishlog'ida (Davlatshoh Samarqandiyning fikriga ko'ra Shodiyot) tug'ilgan. Otasi attor bo'lishiga qaramasdan bolaligi ilm ahli davrasida kechadi. Bir she'rida hatto "Otam huzuriga ba'zan besh yuz to'planardi" deya ma'lumot beradi. Farididdin Attor bilimlarning poyasini "fiqh, tafsir va hadis tashkil etadi" degan bo'lsa-da, Nishopur va Mashhad madrasalarida tahsil ko'rib, nujum, hay'at, tabobat, falsafa, mantiq kabi bilimlarda ham kamolot kasb etgan, zabardast shoir, olim, xattot, mashoyix darajasiga etadi. Do'konda attorlik kasbi bilan vaqt o'tkazib, ilim-u irfon bilan ham mashg'ul bo'ladi. Bu xususda Attorning o'zi "Xusravnoma", "Ilohiynoma" va "Musibatnoma" nomli asarlarini attorlik do'konida yozganligini tilga oladi.(2-2536)

Uning hayoti haqida ma'lumot bergan ilk mutasavvuflardan biri Abdurahmon Jomiy Farididdin Attorning Najmiddin Kubrodan ta'lim olgan Majididdin Bag'dodiyning muridlaridan biri bo'lganligini yozadi.(3-28) Ba'zi tadqiqotchilar esa Hazrati Attor hayotining bir qismini tariqat darveshlari kabi yo'lda o'tkazganligi,

Makkadan Movarounnahrqa qadar bir qancha shayxlarni ziyorat qilganligi va ayni shu vaqtlarda Majididdin Bagʻdodiy hizmatiga kirib, murid boʻlganligi, Rukniddin Isʻhoq va Qutb Haydardan taʼlim olganligini taʼkidlaydilar. U shuningdek, Shayx Abu Said Abu-Hayr, Xoqoniy, Sanoi, Nizomiy, Rudakiy va Nosir Xusravning soʻzlarida ham taʼsirlangan.

Istiqlol davri nasriga tasavvuf namoyondalaridan boʻlgan Fariduddin Attor obrazi Abdumutal Abdullaev “Hazrat Attor” maʼrifiy qissasi orqali olib kirgan.(6-7) Ushbu maʼrifiy qissa ilk bor “Sharq yulduzi” jurnalining 2011-yildagi 5-6 sonlarida nashr etilgan. Fariddudin Attor barchamizga maʼlum va mashhur boʻlgan Alisher Navoiy sevib mutolaa qilgan hamda yod olgan “Mantiq ut-tayr” asari va “Pandnoma” asarlarini muallifidir. Asarlarida tasavvufni targʻib qilgan va oʻzi ham shu yoʻlda boʻlgan. Fariddun Attor falsafasi(gʻoya)ni asosini Allohning yagonaligini tan olish, yakka deb bilish, hech kimni unga sherik qilmaslik, olamlar Robbisi deya faqat faqat ungagina ibodat qilish, insonning mutlaq Ruh tomon intilishi (Fanda Tavhid deyiladi) boʻlgan.Fariduddin Attor qalamiga mansub asarlar: “Bulbulnoma”, “Mantiq ut-tayr”, “Ushturnoma” (bu asarlari ramziy-allegorik timsollar asos hisoblanadi) “Javhar uz-zot”, “Xayloj”, “Asrornoma”, “Sharh ul-qalb”, “Musibatnoma” kabi dostonlari (bu dostonlari esa bevosita muhokama-mushohada, fikriy-shuuriy bayonlar tarzida yozilgan).

Fariduddin Attor ijodiyotining katta qismini tasavvufiy mavzu tashkil etgan. Shu bois, uning mavqeyi tasavvuf adabiyotida yuksak sanaladi. Afsuski, shoir mutasavvif boʻlgani sababli, sobiq Shoʻro davrida uning asarlarini oʻrganishning imkoniyati yoʻq edi. Istiqlol sharafati sababli, Attor asarlari oʻzbek tiliga tarjima qilana boshlandi. Xususan, adabiyotshunos olim Najmiddin Komilov tomonidan Attorning “Ilohiynoma” asarining nasriy bayonini oʻzbek tilidagi tarjimasini kitob holatida nashr qildi. Kitobda shoirning hayotiga oid keng maʼlumot berish bilan bir qatorda ijodi va tasavvufiy qarashlarini ham kirish qismida ifoda etdi. Shuningdek, Mirzo Kenjabek tomonidan “Tazkirat ul-avliyo” asari turk tilidan oʻzbek tiliga tarjima qilinib, kitob holatida keng kitobxonlar eʼtiboriga havola etildi. Shoir fors adabiyotida mashhur ruboiynavislardan biridir. Farididdin Attorning “Muxtornoma” asarida jami 5000 ta ruboiysi borligi maʼlum. Afsuski, shoirning bizgacha faqatgina 2279 ruboiysi yetib kelgan boʻlib, Eronda bu toʻplam nashr qilingan.

Ruboiylardagi asosiy mavzusi tasavvufiy ruhda boʻlib, ularda Ollohn sevish, ilohiy ishqni tarannum etgan. Shuningdek, nafs bilan kurash olib borish va bu borada kamol inson boʻlishga intilish, faqirlikni ulugʻlash kabi masalalar yoritilgan. Attorning baʼzi ruboiylarida ishq yoʻlida maʼshuqaning shakli-shamoyili hamda uning hijronida

kuyish, ayriliqdagi fig‘onlar ham qalamga olinadi. Shoirning ruboiylarini o‘qish orqali ilohiy ishqning pokligini, ruhiyatni tozalini his qilish mumkin. Nafsdan holi bo‘lgan ishq tarannumi insonni boshqa olamga ya‘ni ruh olamiga olib kiradi. Ruboiylardagi so‘z qo‘llash mahoratining nafosati ham kishini hayratga soladigan darajada qo‘llanganini guvohi bo‘lasiz.

Fariduddin Attor asarlarida asosan tasavvuf mavzudagi g‘oyalarni targ‘ib-tashviq etgan hamda Mansur Halloj, Boyazid Bistomiy ta‘limotiga oid fikrlarni xalq orasida yoygan. Shoir ijodidagi falsafaning o‘zagini tavhid ya‘ni Ollohning tanholigini e‘tirof etish ilmini bo‘lganini ko‘rishimiz mumkin. Bu jarayon tavhid faqatgina Ollohning bittaligini e‘tirof etish bilan tugamaydi ya‘ni unda inson ruhini Olloh bilan birlashishi va bunga intilish tashkil etadi.

Demak, Fariduddin Attor obrazi shayxning tiriklik davridayoq shakllanib, qayd etila boshlagan. Mutasavvufdan qolgan ulkan ilmiy meros, tasavvuf shayxlari haqidagi ma‘lumotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu asarlar orqali tasavvuf allomlarining obraz sifatida shakllanish jarayoni ular haqidagi aniq va asosli ma‘lumotlarni ifoda etishi ko‘zda tutilsa, Farididdin Attorning tasavvuf olamida tutgan o‘rni va asarlarida o‘zidan avval hamda o‘z davrida yashab ijod etgan shayxlar, valiyar haqida ham qiymatli ma‘lumotlar to‘plagan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduxalimov B. Baytu-l-hikma va O‘rta Osiyo olimlarining Bag‘doddagi ilmiy faoliyati: IX-XI aniq va tabiiy fanlar.- Toshkent, Toshkent islom universiteti nashriyoti, 2004-B.209-236.
2. (2536) Divan-i Attar-i Nisaburi (nsr. Ferheng u kalem) Tahrar: Farheng u kalem
3. Fatma Kopuz Cetinkaya. Feriduddin Attar ve bir gazelinin inceleme si.-28 s
4. Adabiyot nazariyasi. II tom. - T.: Fan, 1978. - 448 b.
5. Ahmad.A, Nurilloh.I. Qur’oni karimning mashhur suralari fazilati.-Toshkent: “G’afur G’ulom nomidagi” nashriyot, 2021.-672 b
6. Abdumutal Abdullayev. “Hazrati Attor” ma’rifiy qissa. “Sharq yulduzi” jurnali, 5-6-sonlar. 2011-y.-123 b
7. Farididdin Attor. “Tazkirat ul-avliyo” asari muqaddimasidan.-464 b
8. Abdurahmon Jomiy. Nafohot ul-uns tarjimas i.-Toshkent: Fan, 2004
9. <https://Naqshband.uz>
10. <https://kh-davron.uz>
11. <https://xs.uz>
12. [https:// Forum.Ziyouz.com](https://Forum.Ziyouz.com)